

Archieven: meer dan erfgoed

Martin Berendse

Archieven zijn gebruiksvoorwerpen. Oude middeleeuwse charters hebben rechtshandelingen vastgelegd en de recente archieven van overheidsorganen, instellingen, bedrijven en personen zijn de vehikels van transacties, onderzoek, onderhandeling en andere communicatievormen. Archieven ondersteunen het geheugen. Van de archiefvormer zelf, van historische onderzoekers en van alle andere belanghebbenden. Het is niet voor niets dat de regels voorschrijven dat bij de selectie van een overheidsarchief de belangen van overheidsorganen, recht- en bewijszoekende burgers én historisch onderzoek moeten worden gediend. De Nederlandse Archiefwet (de eerste dateert van 1918) geldt voor alle overheden en kent drie belangrijke principes:

- alle overheidsorganen moeten goed voor hun archieven zorgen;
- ze moeten zelf hun blijvend te bewaren archief uiterlijk twintig jaar na creatie overdragen aan een openbare archiefbewaarplaats; en
- alle overgedragen archieven zijn openbaar toegankelijk, behoudens enkele uitzonderingen.

Hoewel archieven in hun fysieke verschijning 'roerend erfgoed' zijn, lijken ze als gebruiksvoorwerpen meer op gebouwen en monumenten. In de Engelse taal wordt zelfs onderscheid gemaakt tussen gebouwen (*records*) en monumenten (*archives*). Vandaar dat men in Washington spreekt van National Archives and Records Administration. De zusterorganisatie in Londen, die tot een jaar of tien geleden het Public Record Office heette, is inmiddels omgedoopt tot National Archives. Eigenlijk vind ik die meervoudsvorm beter passen dan ons Nederlandse Nationaal Archief, maar ik ben blij dat onze taal het onderscheid tussen *records* en *archives* niet kent. Of het nu erfgoedwaarde heeft of niet: archief is archief.

Daarom zijn onze openbare archiefbewaarplaatsen (het Nationaal Archief, de regionale historische centra in de provinciehoofdsteden en de andere gemeentelijke en regionale archiefdiensten) eerst en vooral dienaren van ieders recht om publiek archief te raadplegen en te gebruiken. Met welk doel dan ook. Daar heeft de sector de afgelopen jaren met succes in geïnvesteerd. Hoe ouder de archieven worden, hoe meer ze in de sfeer van het erfgoed terecht kunnen komen. En er zijn natuurlijk archiefstukken die een haast monumentale status krijgen: denk aan het Plakkaat van Verlatinge, de Vrede van Munster, de grondwet van Thorbecke en zo meer. Welk van die stukken het ooit zover zal brengen als de *Edda* in IJsland (zie het artikel van Claartje Bunnik elders in deze *Boekman*, red.) durf ik niet te voorspellen.

Het derde tijdvak

In het actuele erfgoeddebat wordt nogal geworsteld met de selectiecriteria, het almaar uitdijende erfgoedbegrip, teruglopende financiële

Martin Berendse

is algemeen rijksarchivaris en
directeur van het Nationaal
Archief

middelen en de vraag hoe burgers de rol van overheden met betrekking tot het erfgoed weer gedeeltelijk kunnen overnemen. Ook archiefinstellingen kampen met groeiende collecties en financiële kwesties, maar onze werkelijke uitdaging ligt in de fundamentele veranderingen die de informatiemaatschappij teweegbrengt in het archiefvak. Alles zal in de komende tien jaar bij ons gaan veranderen. Er zijn informatiedeskundigen die spreken van het derde tijdvak: na dat van de orale en de schriftcultuur komen we nu terecht in dat van de digitale cultuur, met kenmerken van zowel de orale als de schriftcultuur. Hoe we in dit tijdvak informatie en kennis duurzaam kunnen vasthouden, hoe we die kunnen delen, welke maatschappelijke en juridische kaders er zijn (denk bijvoorbeeld aan privacy) en welke rol informatie- en archiefprofessionals daarin dienen te spelen... dat zijn de vragen die de archiefsector bezighouden.

Voor de archiefgebruiker kan het er allemaal alleen maar mooier op worden. Als we ons werk op het gebied van digitalisering goed doen, kan er veel beter en systematischer worden gezocht in de personeelsadministratie van de VOC, de zuiveringsdossiers na de Tweede Wereldoorlog en andere belangwekkende bronnen. Juist door digitalisering valt er meer in de archiefbronnen te ontdekken dan ooit tevoren.

Enkele maanden geleden betoogde de directeur van de Friese archief- en bibliotheekinstelling Tresoar, Bert Looper, dat de archiefsector nog helemaal is georganiseerd op basis van de 19de-eeuwse inrichting van ons land en het daarbij behorende informatiegebruik. Dat moet in de komende jaren ingrijpend gaan veranderen, omdat we anders niet zouden weten hoe we om moeten gaan met de enorme digitale informatiestromen van deze tijd én enorme kansen zouden laten liggen om de archiefbronnen werkelijk te ontsluiten. Gelukkig hebben de verantwoordelijke overheden aan de archiefsector gevraagd om hierbij zelf het voortouw te nemen. Met het innovatieprogramma *Archief 2020* dat ik op 10 juni jongstleden in het Stadsarchief Amsterdam mocht aftrappen, is daarmee een begin gemaakt. We gaan een hele intensieve periode tegemoet.

Net als monumentenzorg is archiefzorg onderdeel van een veel groter maatschappelijk belang. Waar goede monumentenzorg bijdraagt aan een kwalitatieve, duurzame leefomgeving (zie het artikel van Vincent van Rossem elders in deze *Boekman*, red.), schraagt archiefzorg een van de fundamenteën van een democratische samenleving: vrije meningsvorming en *freedom of information*. En daarom zal ik altijd blijven volhouden dat archief- en erfgoedbeleid niet over één kam te scheren zijn. Archiefbeleid is óók erfgoedbeleid. Maar het is veel meer...